

داهی آذربایجان شاعیری، لیریک شعرین آن بؤیوک اوستادی محمد سلیمان اوغلو فضولی کربلا شهرینده آنادان اولموشدور. فضولی ایلک تحصیلی آتاسیندان آلمیشدیر. عؤمرونو دائم یوخسوللوق ایچریسینده کچیرن شاعیر شخصی مطالعه یولو ایله دؤورونون اساس علم لرینی اؤیرنمیش، زحمتکش خالق آلدادان حاکیم صنیف نماینده لرینه منفی مناسیبتینی بدیعی اثرلرده عکس اندیرمیشدیر. فضولینین (لیلی و مجنون)، (رند و زاهد)، (انیس القلب)، (بنگ و باده)، آذربایجان، فارس و عرب دیللرینده اولان، دیوانلاری و باشقا اثرلری اونا دنیا شوهرتی قازاندیرمیشدیر.

شاعیرین غزللریندن توتوموش پوئمالارینا قدر کیچیک و بؤیوک حجم لی اثرلرینه آذربایجان خالقینین درین ذکاسی، ایستک و آرزولاری، اخلاق و ذوقو، عادت - عنعنه لری، حیانا باخیشی بؤیوک صنعتکارلیقلا، ایفتیخار هیسسی ایله عکس اندیریلیمیشدیر. بیر آذربایجان ادبیاتینین دییل، دنیا ادبیاتینین آن گؤزل صنعت اینجیلریندن اولان (لیلی و مجنون) پوئماسی تکجه ایکی گنجین فاجعه لی سوگیسینی دییل، اؤز دؤورونون واجب ایجتیماعی مسئله لرینی ده احاطه ادير.

فضولینین مشهور (شیکایتنامه) اثری ادبیات تاریخیمیزده بدیعی نثرین ایلک نماینده لریندن بیریدیر.

محمد فضولی ۱۵۵۶ - جی ایلده طاعون خسته لیگیندن وفات اتمیشدیر

شیکايت نامه

نیشانچی پاشایا مکتوب

عالم مولکونو بزه ین پادشاه و اؤلکه لرین حکمت صاحیبی اولان حاکیمی بو آباد
دونیانی اینسان لارین گوزرانینا وقف ادیب، آیریمینی عدالتلی پادشاه لارا و مرحمتلی
حاکیم لره تاپشیردیقجا، وارلیق میدانین داریسقال داخماسیندا قالان، کؤمه یه احتیاجی
اولان آداملارین هر بیرینه گیزلی خزینه سیندن لازم اولدوغو قدر دائیمی پای
یتیشدیکجه، خلافت دیوانینا رقم لر یازان الینیزده کی موشک ساچان قلم احتیاج
صاحبلرینین روزی خزینه سینین آچاری اولسون و سلطنت اساسینین مؤحکم
لندیریلمه سینی بیلدیرن قلمینیزین آتبر ساچان یازیلاریندا عقل صاحیب لرینین گؤز
بیکلری بصیرت نورو تاپسین. موختلیف تعریفین شرحی و عادی دوعا روسومونو ادا
اتدیکدن سونرا:

اسکیک بیر قول قدر، قدر – قیمتی،

فضولی سؤیله بیر بیر حکایتی:

کی، یئریم عوضلتین مولکی اولارکن،

قناعت کونجونده مسکنیم وارکن،

باشیما جاه – جلال سؤداسی دوشدو،

تاماحکار آداملار هاواسی دوشدو.

ایسته دیم شان – شؤهرت مرامیم اولسون،

منیم ده بیر یو کسک مقامیم اولسون.

یو کسلسین قیمتیم، اوجالسین آدیم،

شاهیمین لوطفوندن یئتسین مورادیم.

بیلمه دیم کی، حالیم پریشان اولار.

حسد اهلی منی هؤرمتدن سالار.

تاماحین نه یامان بیر حؤکمو وارمیش،

مردی نامردلره بنده قیلارمیش.

هر کس اومیدینی کسر آلاسه دان،

اوز توتوب، پای اومار باشقا درگاهدان،

قازانجی ذلیللیک اولار، خسارت،

اؤدر اومیدینی مایوسلوق قارت.

خولاصه ایقتیدارباشیمی قناعت تاجی ایله و اعتبار ووجودومو عوضلت خلعتی ایله بزه
یبب، معنا عالم لرینه صاحب اولماغی ماددی عالمی آله کچیرمکدن اوستون بیلیب،
لاقیدلیک مولکونون پادشاهی یوخسوللوق و فنا اولکه لرینین حاکیمی ایکن، ذاتیمداکی
جوهر تکامل طلب اتدی، معیشت طرزیمدن توککول رنگی سیلیندی؛ هوممت عالمیندن
منه خطاب ادن ملکدن بو ایلهامی اشیتدیم کی، ((ای غافیل، ماددی عالم الهی صفت
لرینین تظاهرو و سونسوز سعادت نورونون قایناغی دیر. مولک ملکوتدان هئچ بیر وجه
له آیریلماز. مولکون خصوصیت لریندن فیدالانمایانلار ملکوت عالمینه نائیل اول
بیلمز لر. مولکون حاکیم لرینه مراجعت اتمک، ایسته دین بخشش لری آلماق اوچون بیر
واسطه و عصرین پادشاه لارینا یاخینلاشماق، مطلبه چاتماق اوچون بیر سبب دیر. دوغرو
حادثه لردن بیری دیر کی: ((پادشاه آله - ین کوکله سیدیر)) اونا لاقید باخماق خطادیر
و هر کسه معلوم اولان خبر دیر کی، ((مورسل پیغمبر و مقرب ملک دن باشقا، پادشاه
لیق مقامدان یوکسک مقام یوخدور)) و اوندان اوز دؤندرک روا دییل. خصوصی ایله،
بیزیم پادشاهیمیز کی، سلطنت مقامی ایله یاناشی معنوی مقامی، یعنی خلافت مقامی و
حاکمیت تختی، حقیقته امامت تختی دیر:

سلطان سلیمان هم دنیز، هم قیطعه لر ۳ پادشاهی دیر،
ذاتی - ولایت پروری عدلین بؤیوک درگاهی دیر.
اوندان، الهی، اولماسین خالی ولایت تختیمیز،
چونکی ولایت گوهری صاف قلبین دیلخواهی دیر.

خولاصه، بو تحریکه اساساً عالی درگاهدان بیر پای ایسته دیم و دولت باشچیلاریندان
یاردیم آلماق سعادتینه و بخته ورلیگ شرفینه نایل اولدوم. دوققوز فلکه اعتناسیزلیق
گوژو ایله باخدیغیم حالدا، وقف حسابینا دوققوز آقچایا ۱ قناعت اده جه بیم حاققیندا
جواب آلدیم.

بارات اوچون عریضه نی دونیانین پناهگاهی اولان سلطان درگاهینا گوئدردیم و گوژله
مه یه باشلادیم. اومیدله گوژله مک مددتی باشا چاتیب، اینتظار گونلری بیتدیکدن
سونرا خوش خبر قاصیدلر منه سوندیریجی جاواین چاتدیغی بارده مژده گتیردیلر.
منه بیر مبارک فرمان و شاهانه بارات یتیردیلر کی، معرفت خلعتی ایله بزنمیش، عرفان

بزه گی ایله سوسلنمیشدی. یازیلارینین آنبرینده ((ولیلی اذا سجا)) گئجه نین قارانیق چاغنین (رنگی)، آغ یئرلرینین کافوروندا ((وصوبی اذا تجللا)) (سحرین ایشیقلا نما چاغنین آیدینلیغی)، صحیفه سینده کی سطرلرین خططی سخاوت یاغیشینین بولوتلاری، خطلرینده کی نؤقطه لر سماداکی اولدوز دنه لری ایدی. مطلب لری تر اینجی ایله دولو صدف ایدی کی، کرامت دینزی دالغاناراق، ساحيله آتمیش و خوتن آهوسونون گوْبه یی کیمی صاف موشک ایله دولاراق، کمالی - عزت و احتراملا گلیب، منه چاتمیشدی .

عنوانینین باشلانغیجی (حول - حقول - مبین) ((او آیدین گوْرونن حاقدیر))؛ مضمونونون قایه سی (ذالک فضل الله یوتیهی من یشاء و الله ذُلفضل العظیم) ((آلاهین فضیلتی دیر کی، ایسته دییی آداما بخش ائدر. آلاه بوْیوک فضیلت صاحیبیدیر))؛ مفهومیونون سونو ایسه (انه من سلیمان و انه بسم الله الرحمن الرحیم)((بو، سلیمانندان دیر و باشلائیرام باغیشلایان و رحم ادن آلاهین آدی ایله)) - آیه لر ایدی.

نه شاد خبردی، نه شانلی نیشان، نه خوش فرمان،

نه نامه کیم، یئتیریر فیض، ذووق آلیر اینسان،

نه خوش هیلال ایدی، شفقت کرم سماسیندا،

نه خوش کلید-دی، آچاردی خزینه - احسان.

صفا ورن اوره یه صاف بیر صحیفه ایدی.

اونونلا موشک ایله، آنبرله دولموش ایدی جهان.

دوغروداندا، او رحمت آیه سینین نازل اولماسی ایله سینیق قلبیمه، ائله بیر سوینج

گلدی کی، وصفینی سوْیله مک له بیتیرمک و یازماقلا احاطه ائتمک ممکن دئییلدی.

او سعادت سرمایه سی آله چاتدیقدا کدرلی کؤنلومه ائله بیر سوْینج دولدو کی،

تصویری احتمال خاریجینده دیر.

اونونلا قلبیمه بیر ذووق گلدی، اولجاغین آگاه،

دئدیم: بو نشئه نی سمنی منه وردین، الله

مختصری بودور کی، تام بیر اومیدله اختیارسیز آیاغا دوردوم و حؤکمو گوْستریمک

اوچون وقفلر وکیلینین حوضورونا باش ووردوم. دوغرودور، وکیل ایله گوْروشمه یه

فرصت دوشمه دی و الیم اونون یوکسک آنه یینه چاتمادی.

لاکین شوْهرتی دیلرده گزن اداره سینه اوز قویدوم و چون آن پیس بیر زاماندا و

اوغورسوز آندا حوضورلارینا گئتدیم، اورادا بیر دسته آدام گوْردوم کی، سوْزلری

پریشان، نه اوندا صافلیقدان بیر اثر و نه ده حقیقتدن بیر نیشانه وار ایدی. توپلوملارین

حیلە تورو، مجلس لریندە کیلر((سانکی حیوان بلکە حیواندان دا قودورغان)) ایدیلر.
یاراماز حرکتلری روحون سوهانی کیمی و قلبی یارالایان سۆزلری نووھون طوفانیین
دالغالاری کیمی ایدی.

سالام وردیم، - رشوت دیلیدیر دییه آلمادیلار. حۆکمۆ گۆستردیم، محل قویمادیلار .
ظاهرده اۆزلرینی اطاعته آماده گۆسترسه لرده، باشقا دیل ایله بوتون سوال لاریما بو
جور جواب وردیلر:

دئدیم: - ای جنابلار، بو نه یاراماز حرکت، بو نه قاشقباقدیر؟

دئدیلر: - بو بیزیم کۆهنه عادتیمیزدیر .

دئدیم: - منه یاردیم اتمه یی لازم بیلیمیشلر و تقاعد باراتی ورمیشلر کی، اوندان
همیشه لیک فایدالانام و پادشاهین عۆمرونه آسوده لیکله دعا ادم.

دئدیلر: - آی یازیق سنه ظلم ائتمیشلر و آینه آواراچیلیق کاغیزی ورمیشلر کی،
فایداسیز یئره قاپیلار گزه سن، دالشیب ساواشاسان، پیس - پیس اوزلر گۆره سن و
چیرکین سۆزلر اشیده سن.

دئدیم: - باراتیمین مضمونو نه اوچون ووسول اولماز؟

دئدیلر: - قالیقلا بابتیندن دیر، ووسولو ممکن دییل.

دئدیم: - بو قدر وقفلر قالیق سیز اولارمی؟

دئدیلر: - دربارین مخاریجیندن آرتیق قالسادا، بیزدن آرتیق قالارمی؟

دئدیم: - وقف مالینی آرتیق مَنیمسَمک وبالذیر .

دئدیلر: - پولوموزلا ساتین آلمیشیق بیزه حلال دیر .

دئدیم: - حاق - حساب ایسته سه لر، بو عمللرین اوستو آچیلار .

دئدیلر: - بو حاق - حساب قیامت ده باخیلار.

دئدیم: - بو دونیادا حاق - حساب ایسته نیله بیلر، - خبرینی اشیتیمیشسینیزمی؟

دئدیلر: - اوندان دا قورخوموز یوخدور. چونکی کاتبیلری راضی سالمیشیق .

گۆردوم کی، سووالیما قورو جوابدان باشقا بیر شئی ورمیرلر و احتیاجیمین بو باراتلا
رفع اولونماسینی لازم گۆرمورلر. چاره سیزلیکدن موباحیسه دن آل چکدیم، مایوس و
محروم تک - تنهالیق کونجونه چکیلدیم.

من باراتین اوجباتیندان تحقیر اولوندوغوم اوچون اوندان کوسگون و باراتیم فایداسیز

عذاب وردیگی اوچون مندن خجالتلی دیر. او، یالانچی شاهد کیمی دانیشدیغیندان

پشمان، من یالانچی شکایتچی کیمی پیس عملیم اوچون پریشانام. او، لغو ادیلیمیش حۆکم

کیمی قیمتی ایتیرمیش، من ایسه آلدانمیش قول کیمی هر آرزودان محروم اولموشام.

من اونا فیتنه، اول منه آفت،

نفرت اتدیم من اوندان، اول مندن،

من اونا قوصصه، اول منه مؤهنت،

اوز چئویردیم من اوندان، اول مندن.

خولاصه، امیدسیزلیگیم تام شدت ائدیگده و حیرت دنیزی آشیب داشدیقدان خاطیریمه

بو گلدی و غملی قلییمه بو معنا سراعیت ائدی کی، سخات افقوندن دوغان کرامت

گونشی قارا بولوتلار پرده سی آلتیندا گیزلنه بیلیمز و مرحمت منبعیندن آخیب گلن

التفات چشمه سی وحشی کولکلردن قوپان فنا توروندان بولانا بیلیمز. چوخ چکمز کی،

مانع لر آرادان قالدیریلارو انگلر دفع ادیلر:

فراغت مولکونون اهلینه قارشو بو دییل ممکن،

خلیفه باریگاهیندان گلن فرمان رین اولسون.

دییل ممکن، قناعت خزینه سیندن پای اومانلار اوچون،

شاهین فرمانی ظالیم، رحمسیز بیر اژدها اولسون.

ای منیم بؤیوگوم! بو حقیقت ده گیزلی قالمالی و اوستو اؤرتولمه مه لیدیر کی، منه

یتیشن شاهانه باراتین مضمونو گؤندریلن عریضه یه مطابق اولمادیغیندان وجهی نین

ووسولو ممکن اولمامیشدیر. دوغرودان دا، اگر، (قالیق) سؤزوندن مقصد بودور کی،

خدمتچیلرین معاشی، تقاعدچولرین تقاعدو، حیوانلارین یئم خرجی، نؤکرلرین یئمه

یی، سؤکوب - تیکمک ایشلرینه لازم اولان مصاریف و سایر خرچلر اؤده نیلدیکن

سونرا بیر شئی آرتیق قالارسا، منه چاتسین، بو، او دمکدیر کی، منه قارشو اعتناسیزلیق

اولموشدور. گؤرونور پادشاهین عالی درگاهیندان بئله بیر ایشاره ورلمیشدیر کی،

تقصیرلی قول اولان حقیر فضولی خدمتلی قاباغیندا اؤزونو التفات گؤرمه یه حاقلی

حساب ادرکن و یاردیم آلاق اوچون اؤزونو بو یاردیمی آلمانغا حق اولانلارین

هامیسیندان واجب حساب ادرکن، شاهانه مرحمتیم و خسروانه کرامتیم جوشه گلدی

کی، سخاوتیمدن بیر علامت اولان بو باراتی وردیم و بویوردوم کی، بوندان سونرا اؤز

ایقتیدار رتبه سینی و اعتبار درجه سینی بوتون دینچیلردن، حتی حیوانلاردان، داشدان،

تورپاقدان اسکیک و قیمتسیز بیلیم، اؤز مقامیندان خبردار اولو و عبث یئره بارات ایسته

میه.

بو حادثه دن منيم چكديگيم عذاب، عذيت و دوشدويوم خرج - خسارت مني هئچ ده
 دوشوندورمور. مني دوشوندورن و بو مكتوبو يازماغا وادار ادن سيزين چكديگينيز
 زحمتلردير كي، هئچه گئئدي. نه اتمه ليم ؟ اليمدن نه گلير كي، عوضيني ادم و
 خجالتيندن چيخام. قضائين قلمي بئله يازميشميش
 سروريم، فلکين اويوندور ايشي،
 هميشه آرزونجا اولماز گئديشي.
 هر قونچا تر ميوه يئتيرمز باغدا،
 بير چوخو قورويوب، ايتر بوداغدا.
 توکنمز اولسادا غميم، مؤهنتيم،
 هئچ کسدن دييل بو شيكاييتيم.
 مني اوژ طالعيم جفايا سالدی،
 هر آندا مين درده، بلایا سالدی.
 يوخسا، پادشاهين قاپيسي اينان،
 التفات منبعی اولموش هر زامان،
 ايسته رم او يوکسک مقام وار اولسون،
 قيامت اولونجا پايدار اولسون.
 اعيانينين باشي گوئه اوجالسين،
 ارکاني هميشه سلامت قالسين.

سون

۱. قديم پول واحیدی

۲. بز نمک

۳. قاره

کؤچوره ن : حسن اوغلو

۱۳۸۵ گولن آی